

BIJLAGE BELEVING VAN VERLIES, DOOD EN ROUW EN ONDERSTEUNINGS- MOGELIJKHEDEN BIJ ROUWVERWERKING BIJ MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE HANDICAP

Zeer ernstige verstandelijke handicap / IQ: 0-20 / Ontwikkelingsleeftijd: 0-2 jaar

Beleving

- Geen doodsbef
- Begrip is gebaseerd op zintuiglijke (lichaamsgerichte) indrukken en ervaringen
- De communicatie is beperkt en non-verbaal
- Vorming van hechting en basisveiligheid
- Pas vanaf een ontwikkelingsleeftijd van 6 maanden reacties zichtbaar bij overlijden dierbare
- Verlies bedreigt opbouw fundamenteel vertrouwen
- Verlies geeft met name een breuk in vaste patronen
- Reacties van rouw pas na verloop van tijd zichtbaar in gedrag

Ondersteuning

- Bieden van nabijheid; lichamelijk contact
- Het dagelijks leven met vaste patronen zoveel mogelijk continueren
- Concreet laten ervaren van verandering
- Laten voelen en zien wat dood betekent
- Warme veilige sfeer bieden
- Belangrijke hulpmiddelen: lichaamshouding, mimiek, intonatie stem, gebruik maken van de favoriete zintuigen en respectvol aanraken
- Concrete ervaringen aanbieden om verlies te verwerken
- Patronen die hoorden bij overleden dierbare laten overnemen door een ander

Ernstige verstandelijke handicap / IQ: 20-30 / Ontwikkelingsleeftijd: 2-4 jaar

Beleving

- Beperkt doodsbef
- Egocentrisch denkpatroon
- Fantasie en realiteit lopen door elkaar heen
- Eerste begin van verbanden leggen tussen gebeurtenissen zoals ziekte en dood
- Kunnen in eerste instantie nuchter reageren op overlijden
- Koppelen begrip dood aan concrete ervaringen

Ondersteuning

- Bieden van nabijheid; er gewoon zijn voor de ander
- Dagelijks leven overzichtelijk en herkenbaar houden met vaste patronen
- Duidelijk maken begrip dood door concretiseren en visualiseren
- Fantasiebeelden bij dood bijsturen om angst te voorkomen
- Voor rouwverwerking gebruik maken van concrete (afscheids)rituelen en symbolen >

Ernstige verstandelijke handicap / IQ: 20-30 / Ontwikkelingsleeftijd: 2-4 jaar

- Begin van vragen stellen over hoe en waarom met betrekking tot de dood
- Zien dood als iets tijdelijks
- Befef van dood definitief komt langzamerhand door ervaren gemis
- Magisch denken kan angstbeelden bij dood oproepen
- Beperkt taalontwikkeling, kunnen geen emoties verwoorden, letterlijk taalbegrip
- Voorbeeldgedrag van anderen heeft een sterke invloed op beleving van dood

- Vragen beantwoorden op concreet, letterlijk niveau
- Spelen en tekenen aanbieden als hulpmiddel om emoties te uiten
- Letten op eigen (voorbeeld)gedrag, uiten eigen emoties, taalgebruik
- Belangrijkste patronen die hoorden bij overleden dierbare laten overnemen door anderen

Matige verstandelijke handicap / IQ: 35-50 / Ontwikkelingsleeftijd: 4-7 jaar**Beleving**

- Beperkt doodsbesef
- Begin van zich kunnen verplaatsen in de ander
- Projecteren van eigen gevoelens op de ander
- Ontstaan van inzicht in bepaalde structuren zoals tijd en familie
- Groter begripsvermogen en uitdrukkingsvaardigheid van emoties in taal
- Realiteitsbesef groeit
- Zoeken logische verklaringen van dood
- Begrip van dood groeit, maar nog niet alles kan worden geplaast, dit geeft verwarring; er zijn meer concrete verklaringen nodig die niet (altijd) te geven zijn
- Besef groeit dat dood onomkeerbaar is
- In eerste instantie nuchtere reacties op overlijden
- Schuldgevoel en angst als reactie op verdriet van anderen
- Rouwreacties komen op een later tijdstip naar voren

Ondersteuning

- Bieden van nabijheid; er gewoon zijn voor de ander
- Concreet maken van het dood zijn
- Hulpmiddelen: visualiseren, concretiseren
- Verwerking van het verdriet
- Gebruik maken van rituelen en symbolen
- Gelegenheid bieden om verdriet te uiten
- Gebruik maken van verhalen, spel, tekenen, levensboeken en foto's
- Geven van logische verklaringen op vragen, verbanden zichtbaar maken
- Herinneringen ophalen aan overledene, over hem praten

Lichte verstandelijke handicap / IQ: 50-70 / Ontwikkelingsleeftijd: 7-12 jaar**Beleving**

- Bewust doodsbesef
- Geven vorm aan zichzelf in relatie tot anderen
- Toenemend inzicht in bepaalde structuren (wereldbeeld)
- Logisch denken gekoppeld aan concrete gebeurtenissen
- Inlevingsvermogen aanwezig, nog wel vanuit eigen beleving
- Hebben reëel beeld van betekenis van de dood
- Zijn zich bewust van onomkeerbaarheid van de dood
- Rouwprocessen zijn te vergelijken met die van niet verstandelijk beperkten
- Denken na en praten over mysterie van leven en dood
- Eerste vragen naar 'waarom en waartoe'

Ondersteuning

- Bieden van nabijheid; samen delen van verdriet
- Praten over het gebeurde
- Ophalen herinneringen
- Gebruik maken van rituelen en symbolen om verlies te verwerken
- Vragen serieus nemen, achterliggende gevoelens achterhalen
- Inspraak geven in afscheidsritueel
- Taak en verantwoordelijkheid geven in het afscheid

Bron: H. van Bommel, M. Maaskant, R. Meeusen, & W. Van de Wouw (2014). Kwijt! Verlies bij mensen met een verstandelijke handicap. Veldhoven/Echt: Severinus/Pergamijn.